

YOSH AVLOD TARBIYASIDA MILLIY MA'NAVIYATIMIZNING O'RNI

Xaydarova Zulfiya Tolyanbayevna

Ikkinchi mutaxassislik bo'yicha talaba,

Andijon viloyati, Jalaquduq tumani, Xususiy maktabgacha ta'lim muassasasi mudirasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada yosh avlod tarbiyasida milliy ma'naviyatning ahamiyati tahlil etiladi. Maqsad – globallashuv davrida yoshlarga milliy qadriyatlar va ma'naviy tarbiya berishning dolzarbligini ilmiy va hayotiy misollar yordamida yoritib berish. Maqolada ota-ona, oila va jamiyatning barkamol avlodni voyaga yetkazishdagi o'rni va mas'uliyati metodologik yondashuv orqali ko'rsatilib, zamonaviy ta'lim tizimidagi yutuqlar tahlil qilinadi. Tadqiqotlar va an'anaviy manbalar tahlili asosida, milliy ma'naviyatga tayangan tarbiya yoshlarning axloqiy fazilatlarini shakllantirib, ularni yot g'oyalardan himoya qilishini tasdiqlovchi natijalar keltiriladi. Xulosa o'rnida yosh avlod tarbiyasida milliy ma'naviyatni mustahkamlash jamiyat taraqqiyoti va millat kelajagi uchun muhim yechim ekani ta'kidlanadi.*

Kalit so'zlar: *milliy qadriyatlar, ma'naviyat, tarbiya, yosh avlod, ta'lim, barkamol inson.*

KIRISH

Taniqli ma'rifatparvar Abdulla Avloniy bundan bir asr avval: “Tarbiya bizlar uchun yo hayot – yo mamot, yo najot – yo halokat, yo saodat – yo falokat masalasidir” deb yozgan edi. Ushbu chuqur ma'noli so'zlar bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan. Darhaqiqat, har qanday jamiyatda yosh avlod tarbiyasi eng muhim va dolzarb masalalardan biridir. Zamonlar o'tib, jamiyat rivojlansa-da, farzandlar kamoloti haqida qayg'urish, ularga to'g'ri tarbiya berish mas'uliyati har bir ongli inson zimmasidagi muqaddas burch bo'lib qolaveradi. Zero, tarbiya – bola dunyoga kelgan ondan boshlab umrining oxirigacha davom etadigan uzluksiz jarayondir. Bu jarayonda oila, mahalla va ta'lim muassasasi kabi muhitlarning har biri bolaga ta'sir ko'rsatib, uning shaxs va fuqaro sifatida shakllanishiga xizmat qiladi.

Bugungi globallashuv va axborot asrida yoshlarning ongiga turli tashqi ta'sirlar kuchaygan bir davrda milliy ma'naviy tarbiyaning ahamiyati yanada ortdi. Globallashgan axborot makonida begona madaniyatlar, zararli g'oyalar yoki mafkuraviy tahdidlar yoshlarimizning ongini egallashga urinmoqda. Yosh avlod turli xil g'arazli g'oyalarni to'g'ri anglab, ularni inkor eta olishi uchun avvalo ularda mustahkam ma'naviy immunitet shakllangan bo'lishi zarur.

Milliy ma'naviyat deganda muayyan millat va xalqning tarixiy taraqqiyot jarayonida yaratgan bebaho ma'naviy boyliklari, qadriyat va an'analari majmuasi tushuniladi. Xalqimizning milliy ma'naviyati uzoq asrlardan buyon avloddan-avlodga o'tib kelayotgan ezgu fazilatlar — kattalarga hurmat, kichiklarga izzat, mehr-oqibat, vatanparvarlik, andisha,

imon-e’tiqod va odob-axloq singari qadrli tushunchalarni o‘z ichiga oladi. Ushbu milliy-ma’naviy qadriyatlar yosh avlod tarbiyasining asosiga aylansa, jamiyatimizda har tomonlama barkamol, ma’naviy yetuk shaxslar voyaga yetadi. Zero, ma’naviyati yuksak xalqning kelajagi ham porloq bo‘ladi.

ASOSIY QISM

Milliy ma’naviyat tarbiyaning asosi sifatida. Yosh avlod tarbiyasida milliy ma’naviy kadriyatlarning tutgan o‘rni beqiyosdir. Ma’naviyat insonning ichki dunyosi, axloqiy qiyofasi va hayotiy qarashlarini belgilaydi. Milliy ma’naviyat esa xalqimizga xos eng yaxshi fazilatlarni o‘zida mujassam etgani uchun farzandlarimizni Vatanga sadoqatli, odobli va insonparvar qilib tarbiyalashda poydevor vazifasini o‘taydi. Ma’naviy tarbiya bola ongida bilim va ko‘nikmalardan tashqari, insoniy e’tiqod, burch, iymon, vatanparvarlik, halollik kabi fazilatlarni shakllantiradi. Ta’lim jarayoni tarbiya bilan uyg‘unlikda olib borilgandagina haqiqiy natija beradi, chunki “ilm-fan va ta’lim izchil rivojlanib borayotgan bir davrda, hech shak-shubhasiz, tarbiya ta’limning asosida turishi shart”. Farzandga kichikligidan milliy ruh va tarbiya berib borish uning butun umr yo‘nalishini belgilaydi. Xalqimizda “Uyg‘ongan ong – uyg‘ongan millat” degan naql bor: farzandlar qalbida milliy ong va ma’naviyatni uyg‘otish orqali biz ularda jamiyatimizga foydali, ongi yuksak shaxsni voyaga yetkazamiz.

Oila, mahalla va maktab — tarbiyaning uch tayanchi. O‘zbekistonda yoshlar tarbiyasiga doir davlat siyosati va ilmiy qarashlarda tarbiyaning muhim tayanch maskanlari sifatida oila, mahalla va ta’lim muassasalari alohida e’tirof etiladi. Birinchi Prezidentimiz I.A. Karimov “Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch” asarida farzand tarbiyasiga mas’ul uch muqaddas makonni sanab o‘tgan edi: birinchisi – oila, ikkinchisi – mahalla, uchinchisi – ta’lim-tarbiya tizimi. Ana shu uch maskanda ma’naviy muhit sog‘lom bo‘lsa, jamiyat taraqqiy topadi; agar bu muhit buzilsa, butun jamiyat tanazzulga yuz tutishi mumkin. Oila tarbiyaning birinchi bosqichi va eng asosiy ustunidir. Farzand eng avvalo oilada axloq-odob saboqlarini oladi, yaxshi-yomonni ajratishni, kattalarga hurmat, mehnatsevarlik, halollik kabi fazilatlarni oilada o‘rganadi. “Bola ota-onasidan qayerga ortib boradi” degan naql bejiz emas — farzand ota-ona tarbiyasining oynasidir. Ba’zan ota-onalar farzandining ma’naviy-axloqiy tarbiyasiga yetarlicha e’tibor qaratmasligi, bandlik yoki beparvolik tufayli bola bilan muloqotga kam vaqt ajratishi salbiy oqibatlariga olib kelishi mumkin. Tadqiqotlarga ko‘ra, hatto ayrim ota-onalar farzand tarbiyasiga sutkasiga atigi 12 daqiqa vaqt ajratar ekan. Albatta, bu juda kam va “tarbiya o‘z-o‘zidan bir gap bo‘lar” qabilida yondashuvning oqibati achchiq bo‘lishi mumkin. Ota-ona mehr-muhabbati va nazorati yetishmagan muhitda bola bo‘sh qolib, begona ta’sirlarga berilishi hech gap emas.

Shu bois ota-ona va oilada tarbiya mas’uliyatini chuqur anglash lozim. Islomiy ma’naviy merosimiz ham bu masalaga katta urg‘u beradi. Buyuk mutafakkir Imom G‘azzoliy bolani ota-ona qo‘liga berilgan bebaho omonat deb ta’kidlagan. Uning so‘zlari bilan aytganda, bolaning qalbi har qanday naqshni o‘ziga qabul qiluvchi sof gavhardir — unga qanday naqsh solinsa, shunday shakllanadi. “Agar bola yaxshilikka o‘rgatilsa, dunyo va oxirat saodatiga erishadi. Agar yomonlikka odatlantirilib, qarovsiz qo‘yilsa, oxir-oqibat halok bo‘ladi. Gunohi esa uning tarbiyasi uchun mas’ul bo‘lganlarning gardaniga tushadi”.

Ushbu hikmatli pand bugungi ota-onalar uchun ham juda dolzarb. Farzand tarbiyasida beparvo bo‘lish, uni o‘z holiga tashlab qo‘yish kechirib bo‘lmas xatodir. Aksincha, bola kamoloti yo‘lida ota-ona har kuni jon kuydirib mehnat qilishi, vaqt va e‘tibor ajratishi shart. Oila ma‘naviy muhitini yaxshilash, farzandlarga yaxshi o‘rnak bo‘lish har bir ota-onaning burchidir. Oilada kattalarning o‘zaro hurmati, kitobxonlik muhitining mavjudligi, milliy urf-odatlariga rioya qilinishi – bularning barchasi farzandning ongiga singib, uning ma‘naviy olamini boyitib boradi. O‘zbek oilasiga xos mehr-oqibat va odob-ahloq an‘analari haqida so‘z ketganda, Abdulla Qodiriyning “O‘tgan kunlar” romanida tasvirlangan go‘zal oilaviy fazilatlar ko‘p bora ibrat sifatida tilga olinadi. Ajdodlarimiz azaldan bolajon va oilaparvar xalq bo‘lib, bu ezgu tuyg‘ular farzandlarni yoshligidanoq milliy tarbiya, odob-axloq va yuksak ma‘naviyat asosida voyaga yetkazishga qaratilmog‘i lozimligi uqtiriladi. Xalqimizning boy tarbiyaviy an‘analari, uzoq asrlik urf-odatlari hamda ota-bobolarimizning ibratli hayot yo‘li bugungi yoshlar tarbiyasida bebaho manbadir.

Mahalla va mahalladagi muhit ham bola tarbiyasida katta ahamiyatga ega. O‘zbek mahallasi azal-azaldan jamoaviy tarbiya makoni bo‘lib kelgan. Yoshlarga odob-axloq borasida pand-nasihat qilishda qo‘ni-qo‘shnilar, mahalla oqsoqollari va jamiyat faollari muhim rol o‘ynaydi. Farzand nafaqat oilada, balki mahalla-ko‘yda kattalarning o‘zini tutishi, yurish-turishi, muomalasini kuzatib o‘sadi. Shu sababdan, “Agar biz farzandlarimizning baxtu kamolini ko‘rishni istasak, nafaqat oiladagi, balki mahalladagi odamlarning xulq-atvori ham bolalarning sof qalbi va ongiga qanday ta’sir qilishini doimo o‘ylab, bu mas’uliyatni hech qachon unutmasligimiz zarur”. Mahalla ahli ham o‘z xulq-atvorida, yoshlar bilan muomalada o‘rnak bo‘lishi, yomon odatlarga chek qo‘yishi zarur. Yoshi ulug‘lar o‘z nasihati va hayotiy tajribasi bilan yosh avlodga yo‘l-yo‘riq ko‘rsatib borishi mahalla tarbiyasining o‘ziga xos tomonidir. Bugungi kunda mahallalarda tuzilgan Ma‘naviyat va ma‘rifat markazlari, Yoshlar ittifoqining mahalliy bo‘linmalari kabi ijtimoiy tuzilmalar ham yoshlar tarbiyasiga ko‘maklashmoqda. Milliy qadriyatlarimizga mos ravishda tashkil etiladigan mahalla tadbirlari – hasharlar, bayramlar, sport musobaqalari – yoshlarni jamoatchilikka yaqinlashtirib, ular orasida hamjihatlik, o‘zaro hurmat va yurtga mehr tuyg‘ularini kuchaytiradi.

Ta’lim va tarbiya birligi – barkamol avlod garovi. Maktabgacha ta’lim muassasasidan boshlab oliy o‘quv yurtigacha bo‘lgan barcha ta’lim bosqichlarida tarbiya masalasi ustuvor ahamiyat kasb etadi. Ta’lim – axborot va bilim bersa, tarbiya – o‘sha bilimni to‘g‘ri maqsadlarda yo‘naltiradigan ma‘naviy mezonlarni beradi. Bugungi kunda O‘zbekiston ta’lim tizimida tarbiya jarayonini yanada kuchaytirish maqsadida qator tashabbuslar joriy etildi. Jumladan, 2019 yildan umumiy o‘rta maktablarda haftalik dars jadvaliga maxsus “Tarbiya” fani kiritildi. 2020 yil 6 iyunda Vazirlar Mahkamasining tegishli qarori bilan “Tarbiya” fanini o‘qitishning konsepsiyasi tasdiqlandi. Bu fan orqali o‘quvchilarga milliy g‘oya va ma‘naviyat tushunchalari bosqichma-bosqich o‘rgatilmoqda. “Tarbiya” fani asosida har tomonlama yetuk, ma‘naviy va jismonan sog‘lom avlodni shakllantirish maqsadi yotadi. Ta’lim muassasalarida ma‘naviy-ma‘rifiy tadbirlar, haftaliklar, ustoz va murabbiylar ishtirokidagi ochiq muloqotlar yo‘lga qo‘yilgan. Maktablardagi “Ma‘naviyat burchaklari”, kitobxonlik kechalari, musiqa va san‘at to‘garaklari – bularning barchasi

yoshlarning ijodiy tafakkuri va ma'naviy olamini boyitishga qaratilgan. O'quvchilar dunyoqarashini kengaytirishda milliy va jahon adabiyoti namunalarini o'qitish muhim rol o'ynaydi. Darslarda Alisher Navoiy, Jaloliddin Manguberdi, Amir Temur kabi ajdodlarimizning hayoti va faoliyati o'rganilib, ularning mardlik, adolatparvarlik, ilmga intilish kabi fazilatlaridan ibrat olishga chaqiriladi. Shu bilan birga, jahon ilm-fani va madaniyatining ilg'or namoyandalari haqida bilim berilib, yoshlar ongida milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat uyg'otilmoqda. Ta'lim-tarbiya jarayonida milliy qadriyatlarni zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan uyg'unlashtirish orqali bugungi kun yoshlariga ta'sirchan tarbiya berish imkoni ortmoqda.

Ta'lim muassasasi va oila hamkorligi ham barkamol avlod tarbiyasida muhimdir. Maktab va ota-onalar doimiy muloqotda bo'lib, bola tarbiyasida birgalikda harakat qilsa, natija samarali bo'ladi. Pedagoglar nafaqat bilim beruvchi, balki tarbiyachi sifatida ham ota-onalarga tayanch bo'lishi kerak. O'qituvchilar o'z shogirdlariga mehribonlik va talabchanlik bilan yondashib, ularga ma'naviy yuksak inson bo'lib ulg'ayishlari uchun yo'l-yo'riq ko'rsatadi. Har bir o'quvchining qiziqishi va iste'dodini rag'batlantirish, ularga mustaqil fikrlash va hayotiy maqsad qo'yishni o'rgatish – tarbiyaviy ishlarning ajralmas qismidir. Ta'lim muassasasidagi muhit – sinfdoshlar jamoasi, ustoz-murabbiylarning o'rnak bo'lishi – bolada ijtimoiy ko'nikmalar va axloqiy sifatlarni shakllantiradi.

Muallif tajribasidan. Maktabgacha ta'lim tizimi bolaga ilk tarbiyaviy ko'nikmalarni beradigan maskandir. Bizning Jalaquduq tumanidagi xususiy maktabgacha ta'lim muassasasida ham tarbiyachilar kichikintoylarga milliy qadriyatlar ruhini singdirishga alohida e'tibor beradilar. Masalan, har kuni ertalab guruhimiz bolalari salomlashishni "Assalom alaykum" kabi ezgu so'zlar bilan boshlashadi. Bu orqali ular kichikligidanoq kattalarga hurmat ko'rsatishni odat qilishmoqda. Mashg'ulotlarda o'zbek xalq ertaklari, topishmoqlari va maqollaridan foydalanamiz – bu nafaqat bolalarning til boyligini oshiradi, balki ularning axloqiy tushunchalarini boyitadi. Masalan, "Uch og'ayni botir" ertagi orqali do'stlik va og'ir damda birovga ko'maklashish tuyg'ularini tushuntirsak, "Tilla baliqcha" ertagi orqali mehnatsevarlik va ochko'z bo'lmaslik saboqlarini beramiz. Shuningdek, milliy bayramlar va an'anaviy marosimlarni kichik sahna ko'rinishlari sifatida bolalarga namoyish qilamiz – Navro'zda sumalak tayyorlash, Qurbon hayitida kattalarga hurmat ko'rsatish kabi. Bolajonlar bunday darslarni qiziqish bilan o'zlashtiradi va ularning xulqida ijobiy o'zgarishlar seziladi: mehribonlik, sadoqat va samimiylik kabi fazilatlar ularning harakatlarida ko'rina boshlaydi. Shu bois, maktabgacha yoshdan boshlab milliy tarbiyani yo'lga qo'yish kelgusida barkamol avlodni voyaga yetkazishning muhim sharti hisoblanadi.

Globallashuv davrida yoshlar tarbiyasi. Axborot texnologiyalari rivojlangan hozirgi asr farzandlarimiz oldiga nafaqat beqiyos imkoniyatlar, balki jiddiy xavflarni ham qo'yadi. Yoshlar internet orqali butun dunyo madaniyati va turmush tarzi bilan tez tanishmoqda. Bu jarayonda ayrim noo'rin axborotlar, milliy mentalitetimizga yot g'oyalar ham yosh ongiga singib qolishi ehtimoli bor. Shunday sharoitda yosh avlodni milliy o'zlikni anglash ruhida tarbiyalash ularni turli "axboriy xuruj"lardan himoyalashning eng samarali yo'lidir. Ma'naviyatsiz inson – ildizsiz daraxt kabidir; shuning uchun globallashuv shamoli turganda bunday insonlar oson qulab tushadi. Milliy ma'naviyat esa insonni o'z ajdodlari merosiga,

ota yurti va tiliga bog‘lab turuvchi mustahkam ildizdir. Bugungi kunda mafkuraviy immunitetni shakllantirish davlat miqyosidagi vazifa darajasiga ko‘tarilgan. “Ma’naviyat va ma’rifat” markazlari, turli madaniy-ma’rifiy jamg‘armalar tomonidan yoshlarni zararli oqimlardan asrash uchun targ‘ibot ishlari olib borilmoqda. OAVda milliy g‘oya va tarbiya mavzusida ko‘plab ko‘rsatuv va maqolalar e‘lon qilinmoqda. Ta’lim muassasalarida “Ma’naviy soat”lar va davra suhbatlari o‘tkazilib, yoshlar bilan ochiq muloqot orqali ularning muammolari muhokama qilinmoqda. Bu sa’y-harakatlarning barchasi zamirida bitta ezgu maqsad bor: farzandlarimizni milliy va umuminsoniy qadriyatlarga sodiq, ongi yuksak, barkamol insonlar etib voyaga yetkazish.

XULOSA

Yosh avlod tarbiyasida milliy ma’naviyatning o‘rni va ahamiyati beqiyos ekaniga maqolada keltirilgan fikr-mulohazalar misolida yana bir bor ishonch hosil qilamiz. Milliy ma’naviy tarbiya — bu nafaqat alohida bir oilaning yoki bir ta’lim muassasasining ishi, balki butun jamiyatimiz va davlatimiz taraqqiyotiga ta’sir qiluvchi omildir. Farzandlarimizning komil inson bo‘lib voyaga yetishi, yot g‘oyalarga qarshi mustahkam mafkuraviy immunitetga ega bo‘lishi va hayotda o‘z yo‘lini topa olishi ko‘p jihatdan ularga berayotgan tarbiyamizga bog‘liq. Shunday ekan, har bir ota-ona, har bir ustoz va har bir mahalla faoli yosh avlod tarbiyasini o‘zining eng muhim vazifasi deb bilishi lozim. Maqolada ta’kidlanganidek, oila, mahalla va ta’lim tizimi birgalikda harakat qilsa, ma’naviy yetuk avlodni voyaga yetkazishga erishamiz. Zero, ma’naviyatli va tarbiyali yoshlar – kelajakda halol, fidoyi va vatanparvar kadrlar bo‘lib, xalq va yurt xizmatida turadigan insonlardir. Bunday yoshlar jamiyatni yuksaltiradi, millatni ulug‘laydi. Xalqimiz: “Xulqi yaxshi odam – elga manzur, odobi yomon – elga mazur” deya bejiz aytmagan. Barkamol avlod orzusi – milliy ma’naviyatga tayangan holda tarbiya bergandagina ro‘yobga chiqadi. Shu bois bugun biz boshlagan ezgu tarbiya sa’y-harakatlari kelajakda albatta o‘z samarasini beradi, deb ishonamiz. Yoshlarning ma’naviyatini yuksaltirishga qaratilgan har bir tashabbus, har bir kichik qadam millatimizning buyuk kelajagiga qo‘shilgan bebaho hissadir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma’naviyat, 2008. (Karimov asaridan iqtiboslar keltirildi).
2. Avloniy A. Turkiy guliston yohud axloq. – Toshkent: 1913 (2009-yil nashri). (Avloniy tarbiya haqida hikmatli so‘zlari keltirildi).
3. Imom G‘azzoliy. “Ihyou ulum ad-din” (Diniy ilmlarni tiriltirish) asaridan. (Bolalar tarbiyasi haqidagi iqtibos).
4. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 6-iyundagi 422-son qarori bilan tasdiqlangan “Umumiy o‘rta ta’lim muassasalari o‘quvchilari uchun Tarbiya fani konsepsiyasi”. (Tarbiya fanini joriy etish haqidagi ma’lumotlar).
5. Abdulla Qodiriy. “O‘tgan kunlar” romani. – Toshkent: 1926. (O‘zbek oilasidagi tarbiya haqidagi lavhalar tavsiflangan).

6. IIAU (O‘zbekiston xalqaro islom akademiyasi) rasmiy sayti. “Tarbiya biz uchun yo hayot – yo mamot... masalasidir” sarlavhali maqola, 2023-yil 31-mart. (Avloniy va Imom G‘azzoliy fikrlaridan foydalanildi).

7. Xalq so‘zi gazetasi. “Tinchlik, ma’rifat va bunyodkorlik yo‘lida hamkorlik” maqolasi, 2020-yil 25-yanvar. (Prezident Sh.Mirziyoyevning yoshlarga oid nutqidan foydalangan holda).